

УДК 316.3;316.422 (470+571)

В.В. МЕЛЬНИК

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК РУШІЙНА СИЛА ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СОЦІУМУ

У статті подано аналіз розвитку процесів глобальної інформаційно-комунікаційної системи, яка кардинально змінила умови для культурного обміну та взаємодії, освіти, бізнесу, міжособистісного спілкування, все більш успішно стираючи просторові, часові, соціальні, мовленнєві та інші бар'єри, формуючи єдиний інформаційний простір. Відзначено, що ускладнення й диверсифікація впливу глобалізаційних процесів привели до розвитку досліджень глобалізації та її впливу на розвиток сучасного соціуму. Зроблено висновок, що глобалізація являє собою рушійну силу історичного розвитку сучасного соціуму.

Ключові слова: *глобалізація, інформатизація, негативні фактори, позитивні фактори, глобальна інформаційно-комунікаційна система, єдиний інформаційний простір, культура, культурна глобалізація, сучасний глобальний соціум.*

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що, по-перше, в сучасних умовах, як ніколи раніше, залишається проблема адекватності наукової теорії й наукової історії природничо-історичному процесу, проте рівень і якість соціального знання не відповідає цим завданням; по-друге, без пізнання історичного минулого неможливе осмислення сучасних процесів, оскільки історія є основою для самовизначення й усвідомлення ідентичності як окремої особистості, так і будь-якої іншої спільноти; по-третє, в умовах глобалізації спостерігається небезпечно розмивання історії в різних жанрах, яке призвело до падіння її значення як базису для гуманізації та гуманітаризації суспільства, що стає загрозливим в умовах глобалізації; по-четверте, історія надає можливість адекватно визначити роль кожного народу в історії націй і на цій основі зберегти свої традиції, що особливо актуалізується в ситуації зростання глобалізаційного тиску, що виявляється, зокрема, як спроба універсалізації світової спільноти. Таким чином, актуальність і практична значущість питань, пов'язаних з глобалізаційними процесами, трансформації історії та модернізації соціуму, їх сутності й тенденцій розвитку набуває першочергового значення. Неоднозначність перебігу глобалізаційних процесів, з одного боку, і зростання ролі історії в контексті вирішення проблем гуманізації та гуманітаризації суспільства – з іншого, передбачає більш пильну увагу саме до світоглядної сутності історії [1].

Мета статті – дослідити розвиток процесів глобальної інформаційно-комунікаційної системи.

Початок ХХІ ст. – це переломний момент історії людства, і самоочевидними стають такі аспекти його розвитку, які не вкладаються в уявлення про всесвітню історію, соціум і цивілізацію в цілому. Дослідники констатують перехід не просто на новий етап глобалізації та віртуалізації історичного розвитку, а в новий системний стан соціуму. Формуються принципово нові, відмінні від існуючих до сьогодні закони розвитку соціуму – всезагальні, істотні, необхідні й достатні характеристики соціальної еволюції в цілому. Повноцінний аналіз глобалізації як форми історичного процесу з погляду філософсько-світоглядної проблематики неможливий поза розумінням місця та ролі гносеології в сучасній науці, оскільки аналізована нами пізнавальна ситуація до теперішнього часу не мала прецедентів у соціальній філософії. Це пов'язано з тим, що істотні характеристики процесів глобалізації в їх категоріальному аналізі не були актуалізовані в рамках спеціальних досліджень сучасних проблем. Ця гносеологічна ситуація має два аспекти: 1) основні уявлення про глобалізацію тривалий час були підпорядковані концептуально-ідеологічному протистоянню й тому спрощували дослідну ситуацію; 2) унаслідок стрімкого ускладнення соціокультурних параметрів сучасної наук на передній план як інноваційні предметні сфери дослідження вийшли наукознавство та методологія науки, які власне не підміняли соціально-філософський рівень дослідження науки, хоча певною мірою й були пов'язані з ним. Аргументом на користь цього дослідження може бути певна залежність результатів наукових робіт від реалізації глобальних процесів, що породжує багато різноманітних і суперечливих ідей науково-популярного характеру про глобалізацію та умови її перебігу [2].

Соціально-філософський дискурс глобалізації включає суперечливі трактування, що стосуються співвідношення глобалізації й модернізації, історичних перспектив самої глобалізації та сутності самої історії. Це свідчить про те, що в ході глобалізаційних процесів конфігурацій соціальних, економічних і культурних відносин у всьому світі виникає потреба в новій адекватній епістемології, яка давала б можливість концептуалізувати ці зміни. До найбільш значущих цивілізаційних тенденцій сучасності варто віднести процеси глобалізації й інформатизації, що перебувають у діалектичній єдності та взаємозумовленості. Саме їх синтез дедалі більшою мірою визначає генеральний напрям соціального розвитку людства на найближчу перспективу. Під час аналізу сучасних тенденцій, слід враховувати такі фактори:

1. Глобальні процеси розгортаються на фоні системної кризи всієї людської цивілізації, яка на тлі системної кризи має відбутися приблизно в 2025–2030 рр. (розрахунок С.П. Капіци).

2. Найважливішим фактором сучасного культурного клімату є постмодернізм, який перестав бути вузькою інтелектуальною модою й перетворився на головну форму стихійного світогляду більшої частини освіченого людства.

3. Одним з визначальних факторів структурно-якісних трансформацій культурно-цивілізаційних параметрів сучасного світу й самої психіки людини найближчого майбутнього є екранна революція, що за своїм значенням порівнюється з виникненням людства. Віртуалізація реальності, аналогічно до будь-якої соціально-інформаційної технології, є **амбівалентним** процесом і включає подвійне призначення, тобто характеризується не менш потужним соціальним негативом. Завдяки новому інформаційному режиму сучасний соціум стає прозорим для будь-яких інформаційних імпульсів. Інформаційне суспільство, отримавши небачену раніше свободу, єдність у багатоманітності, динамізм розвитку, набуває нової міри вразливості перед деструктивними факторами й різними соціальними девіаціями. Глобалізація являє собою перехід у нову якість соціального буття, що виявляється в кризі історичного нарративу як моністичної концепції минулого, що переходить у моністичний проект майбутнього та зумовлює потребу в багатовимірному баченні соціального часу, визнанні плюралізму форм модерніті.

Негативні фактори, які отримали в глобальній системі нові стимули й можливості, різноманітні, їх діапазон розгортається в межах від міжнародного тероризму до хакерства, стандартизації культурних цінностей, поширення маніпулятивних технологій. Безперечно, світова спільнота ще не оволоділа повною мірою новими інструментами соціального управління, не освоїлася з реальністю глобальної інформаційної системи, не навчилася приборкувати інформаційні потоки. Необхідне формування нової культури – інформаційної, нової етики – етики віртуальних комунікацій, нових знань і вмінь, навчання нових професій і технологій. Саме в цьому векторі розвитку суспільства та особистості слід вбачати **джерело соціального оптимізму**. Як процес багатоманітний, і, ймовірно незворотний, глобалізація характеризується такими явищами, які зумовлюють неоднозначне ставлення до неї. Усвідомлюючи сильні сторони, тобто позитивні моменти впливу нових інформаційно-комунікативних технологій на сферу освіти й стан культури повсякденності, багато вчених відчувають тривогу з приводу негативних тенденцій глобалізації в цілому. До таких правомірно віднести й такі феномени, як інформаційна невпорядкованість і втрата критеріїв відбору інформації. Спостерігається розрив між технологічним потенціалом інформатизації соціуму й особистості та якісними характеристиками глобалізації стосовно стану культури. **Глобальна інформаційно-комунікаційна система** кардинально змінила умови для культурного обміну й взаємодії, освіти, бізнесу, міжособистісного спілкування, все більш успішно стираючи просторові, часові, соціальні, мовленнєві та інші бар'єри, формуючи єдиний інформаційний простір [3].

Позитивне значення цих процесів важко переоцінити. Завдяки їм великі шари людей були звільнені з інформаційного обмеженого кола буття з переважанням матеріальних, соціальних параметрів і занурені в інформаційний простір нового часу, що постійно розширюється. Наш сучасник

отримав можливість осягнення світу в режимі он-лайн та інтерактивної участі у процесі культурогенезу, меж його сприйняття, які постійно розширюються. Все це дає в потенціалі можливість кожному будувати стратагеми своєї соціальної діяльності. Прискорення та інтенсифікація історичного процесу взаємопроникнення економік і культур у соціально-філософському дискурсі ХХ ст. були осмислені як “зтиснення” простору, у якому розгортається людська діяльність. Концептуалізація цього “зтиснення” здійснювалася в напрямі виділення його причин – якісного стрибка в розвитку технічних і технологічних засад комунікації, її наслідків, серед яких відзначалися зміни характеру й діапазону можливостей діяльності, змісту екзистенційного досвіду людини, переструктурування соціального простору та часу, інтенсифікації впливу комунікації на масову свідомість. Глобалізація осмислювалася з погляду породжуваних нею ризиків політико-економічного характеру для національних держав і культур, а також – у концепції М. Гайдеггера – ризику уніфікації та об’єднання екзистенційного досвіду. Розглядаючи глобалізацію як тенденцію об’єднання, мислителі ХХ ст. асоціювали її з розвитком та універсалізацією капіталістичної соціально-економічної системи, модернізацією в її лінійному трактуванні, підводячи засади під уявлення про глобалізацію як якісну зміну соціального буття [4].

Ускладнення й диверсифікація впливу глобалізаційних процесів привели до розвитку спеціалізованих і предметно-диференційованих досліджень глобалізації засобами економічних наук, соціології, політології, культурної антропології, філософії. Диференціація сприяла плюралізму теоретичних уявлень про глобалізацію, суперечності з якими корелюють з іманентними суперечностями самого цього процесу, а також підтвердження чи не підтвердження поверхової думки про незворотність чи односпрямованість глобальних змін. Згідно з результатами сучасних досліджень слід виділити такі **тенденції в рамках глобалізації**: 1) детериторизація соціального простору; 2) поширення позатериторіальних форм соціальної діяльності; 3) зростання соціальної й економічної взаємозумовленості; 4) прискорення соціального часу, а також такі характеристики процесу глобалізації, як довгостроковість, багатосторонність, нерівномірність і сегментованість розвитку [5].

У соціально-економічному дискурсі глобалізація і модернізація являють собою протилежно спрямовані тенденції соціодинаміки. Існуючі концепції сучасного суспільства слід категоризувати у дві групи:

1) “теорії залежності”, що описують глобалізацію як процес формування єдиної світової капіталістичної соціоекономічної системи інститутів, диференційованої на “центр” і “периферію”, пов’язані з відносинами нерівності, взаємною залежністю і мультикультурним територіальним поділом праці;

2) “теорії розвитку”, які оперують концептом модернізації, ключова ідея яких полягає в тому, що диференціація на центр і периферію не абсолютна, і менш розвинуті суспільства мають можливість швидко підвищити

рівень розвитку шляхом рецепції більш раціональної та ефективної моделі інституціональної структури. Згідно з теорією розвитку, перспективу модернізації становить конвергенція соціально-економічних систем, тоді як “теорії залежності”, ключовим концептом яких є глобалізація, акцентують увагу на аспектах диференціації та фрагментації, залежності й потенційної конфліктогенності в глобальній системі.

Соціально-філософський дискурс дає можливість розглядати глобалізацію та модернізацію в єдності як продукт і етап розвитку раціоналістичної конфігурації суспільної свідомості, основними параметрами якої є секуляризм, антропоцентризм, науковість та інструментальність, а також про-інноваційний підхід, що орієнтується на пошук можливостей ще більшої раціоналізації. У свою чергу, раціоналістична конфігурація суспільної свідомості породжена універсальним технологізмом людської позиції щодо світу. Глобалізація інновацій є найважливішою тенденцією сучасних глобалізаційних процесів, що позначають траєкторії структурування глобального технологічного та соціального простору. Раціоналістичні тенденції глобалізації виявляються в процесі формування глобальної культури на основі поширення уніфікованої моделі раціональності та ексклюзії типів раціональності, властивих локальним культурам, та ірраціональних моделей осягнення світу. Незважаючи на те, що культурні виміри глобалізації визначаються як процес гомогенізації світової культури, вони включають і зустрічну тенденцію диференціації та плюралізації культур. Формування світової культури як гомогенного утворення приводить до релятивізації культурних уявлень і розхитування етноцентричного абсолютизму. З іншого боку, виникає реактивне устремління до культурної автентичності, актуалізації самобутніх рис локальних культур. Інтенсифікація світової культури сприяє зміцненню тенденції регіоналізації завдяки організації регіональних медійних центрів, діяльність яких актуалізує субідентичності місцевого населення. Цей же результат виникає через адаптаційні технології у сфері споживання та поп-культурі. Поширення глобальної культури приводить до взаємопроникнення її локальних культур у нових комбінаціях і виникнення нових синтетичних культурних утворень – так званої креолізації культури [6].

Значущим наслідком глобалізації культури є переструктурування ідентичностей. Глобалізація сприяє розмиванню сакральних цінностей, що лежать в основі етнокультурних ідентичностей, створюючи гомогенний праксеологічний і раціоналізований контекст, що провокує актуалізацію протестних рухів на захист етнокультурної ідентичності. Водночас завдяки глобалізації відбувається структурне ускладнення і змістовне збагачення ідентичностей, їх гібридизація, у результаті чого ідентичність стає багатшаровою, поєднуючи в єдиній структурі етнокультурний і глобальний рівні. Глобалізація створює єдиний інформаційний простір і глобальні інформаційні канали, що організують новий вимір медіації, через посередництво якого відбувається трансляція та адаптація глобального соціального досві-

ду до сприйняття населення на локальному рівні. Глобальний соціальний досвід транслюється через глобальні інформаційні канали, набуваючи в цьому процесі нової інтерпретації та переосмислення в глобальній перспективі. Глобальні мережі мас-медіа в єдиному комунікаційному просторі стають інститутом, який забезпечує можливості локальних товариств осмислювати свій соціальний досвід та його культурні передумови, а когнітивні конфігурації локальної культури функціонують як механізми фільтрації глобальної інформації, яка перетворюється на локальний сегмент комунікативного простору [7].

Глобалізація, що розуміється як “глокалізація”, репрезентує собою діалектичну єдність зміцнення й локального, утворення глобальних центрів і реактивного укріплення локально-національних, а також ослаблення національних макроакторів і структур при посиленні субнаціональних, що ставлять перед людством проблему оптимізації співвідношення протилежних одна одній тенденцій децентралізації. Під впливом глобалізації субнаціональні владні структури активізують свою діяльність з розвитку міжнародних обмінів, залучення іноземних інвестицій і нарощування людського капіталу, але водночас глобалізація інтенсифікує тенденцію централізації, оскільки сприяє зростанню впливу факторів макроекономічної політики, перш за все, фінансово-кредитної, підвищенню ролі центральних банків. Глобалізація породжує проблему зниження адекватності та ефективності нормативної регуляції соціальної життєдіяльності. Унаслідок детериторізації відбувається релятивізація національної держави як суб’єкта правової регуляції, формуються наднаціональні та позатериторіальні структури правової регуляції й управління. Розмивається ідентифікаційна межа між “своїми” та “чужими” нормами, відбувається розмивання й релятивізація у свідомості населення соціальних норм національних правових систем, що підривають їх об’єктивну ефективність. З іншого боку, унаслідок зростання прозорості територіальних кордонів і взаємовпливу посилюється позитивний вплив глобального оточення на отримання політико-правових норм у межах національних держав [8].

Дослідження глобалізації як рушійної сили історичного розвитку сучасного соціуму передбачають певний алгоритм аналізу й вирішення проблем, пов’язаних з роллю історії у світовій спільноті, що потребує аналізу основних підходів. *Історіософський вектор* включає в себе аналіз ступеня розробленості цієї теми за таким напрямом.

Перший напрям – це праці провідних філософів різних наукових напрямів (Аристотель, Р. Декарт, І. Кант, Г. Гегель), присвячені проблемам гносеології історії як специфічного наукового напрямку, в яких розглянуто різні аспекти актуалізації історичного минулого. Крім того, зарубіжні (М. Вебер, Г. Гадамер, Д. Коллінгвуд, К. Поппер, Б. Рассел), а також російські й українські вчені (В. Асмус, А. Барг, О. Субтельний (“Україна: історія”, 1988), І. Лисяк-Рудницький (“Історичні есе” в 2 томах, 1994),

О. Пріцак, Я. Пеленський, Ф. Турченко досліджують особливості історичної свідомості, сучасного державотворення та онтологічні аспекти минулого.

Другий напрям – це праці з філософії історії, які зробили значний внесок у дослідження цієї проблеми (Р.Дж. Коллінгвуд, Б. Кроче, А. Тойнбі, Е. Трельч, Л. Февр, Ф. Фукуяма, О. Шпенглер, М. Еліаде, К. Ясперс, а також російські вчені: Л. Карсавін, І. Лосський, А. Лосєв, П. Сорокін, І. Ільїн; українські вчені: Д. Чижевський (“Про історію філософії України”), М. Грушевський).

Третій напрям присвячений аналізу праць методологічного характеру історичного пізнання (Ю. Петрова, Е. Ільєнкова, І. Кона, В. Андрущенко, О. Базалука, В. Бежа, В. Воронкової, І. Предборської).

Вивчення різних інтеграційних процесів, які тією чи іншою мірою розкривають *зміст ідеології глобалізації*, її вплив на суспільне життя, представлено у працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Широта цієї проблематики зумовлена різноплановістю й амбівалентністю цих процесів, у зв’язку із чим виникає необхідність класифікації джерел, виходячи з різних спектрів проблематики глобалізації. Процес формування різних концепції глобалізації в предметному полі соціальної філософії ускладнюється комплексним характером глобалізації, її поліструктурною й багатофункціональною природою. Тим не менше, накопичений теоретичний та емпіричний матеріал досвід реальної соціальної політики в умовах глобалізації створює необхідні передумови для її системної рефлексії й виведення регіоналізації на рівень самостійного напрямку соціальної філософії. Ефективність процесів глобалізації як форми історичного процесу залежить від соціального, політичного та економічного контексту, місця та часу, історичного минулого.

Залежно від цього дослідження з глобалізації поділяють на ряд напрямів.

До першої групи дослідників належить прихильники глобалізації, які розглядають її форму модернізації: М. Кастельс, І. Валлерстайн, Дж. Стігліц, У. Бек, З. Бжезинський, Н. Хомський, Дж. Сорос, Ж. Бове, П. Друкер, Е. Ласло, Ф. Майор. В окремих працях спостерігається аналіз ідеології глобалізації: К. Раслер, В. Томпсон, Ф. Фукуяма, Д. Сорос, А.Дж. Тойнбі, А. Етціоні, Р. Коллінз, Р. Глоссон, Д. Бентлі, Д. Медоуз, С. Браун, П.Дж. Б’юкенен.

Друга група дослідників представлена провідними напрямами світової науки, які розуміють глобалізацію як природничо-насильницький процес. Звернення до праць В. Казначєєва, В. Немировського, А. Усула зумовлено необхідністю теоретико-методологічних аспектів ролі вестернізації в суспільному розвитку, які інтерпретують глобалізаційні процеси як ефективний інструмент встановлення “нового світового порядку”, тому право диктувати волю й управляти світом буде належати тільки суб’єктам глобалізації. Найбільш яскраво висловили цю точку зору у своїх працях В. Іноземцев, А. Глазєв, А. Панарін. Проблеми соціальної трансформації

розкрили У. Бек, І. Валлерстайн, Г.-П. Мартін, Дж. Сорос, Т. Фрідман, Х. Шуманн, Е. Азроянц, А. Уткін, Ю. Шишков.

Третя група дослідників сучасного світовлаштування розглядає глобалізацію в діалектичному плані. Різні аспекти аналогічного підходу представлені в працях ряду зарубіжних авторів, таких як: А. Бланкенагель, Д. Грей, Д. Лукач, У. Проїсс, Л. Фробеніус, С. Хантінгтон; російських: Г. Ділігенський, М. Делягін, В. Іноземцев, А. Панарін, І. Орлова, Н. Моїсеєв.

Четверта група дослідників інтерпретує глобалізацію як тотальну вестернізацію, яка аналізується в доробках С. Аміна, Л. Бентона, А. Гілпіна, А. Каллінікоса, Н. Глейзера. **Глобалізація** – це поширення у всесвітньому масштабі регульованих Заходом інформації та засобів дозвілля, які справляють відповідний вплив на цінності, звідки ця інформація проникає. У цьому контексті актуалізується проблема співвідношення глобалізації та інтернаціоналізації як близьких процесів. Інтернаціоналізацію часто розглядають або як стадію, що є попередньою стадією розвитку світової цивілізації (А. Володін, Г. Широков), або як етап чи форму останньої (Г. Шахназаров), або ж глобалізація та інтернаціоналізація вживаються як синонімічні поняття (А. Бузгалін, А. Колганов). Проте всі вчені в цьому питанні сходяться на тому, що інтернаціоналізація є закономірним етапом становлення системи світових капіталістичних відносин, які проводяться на глобалістській основі [9].

П'яту групу становлять дослідження, які пов'язують виникнення глобалізації, перш за все, зі зняттям можливих бар'єрів на шляху розвитку економіки й культури. Це праці таких учених, як: А. Етціоні, Р. Коллінз, Р. Глоссон, Д. Бентлі, Д. Медоуз, С. Браун, П. Дж. Б'юкенен. Різні автори глобалізацію й регіоналізацію розуміють по-своєму. Для деяких дослідників (І. Валлерстайн) вона являє собою об'єктивний процес об'єднання національних економік у єдину загальносвітову систему. На їх думку, в основі ідеології глобалізму лежить комунікаційне зближення, планетарна наукова революція, міжнародні соціальні рухи, реалізація телекомунікаційних технологій, інтернаціональної освіти. Ідеологія глобалізації стає реальністю, коли виникає відкритість світу, коли високі технології входять у побут і лібералізація у сфері економіки й політики перетворюється на головний принцип організації суспільного життя.

Для шостої групи дослідників характерні спроби відходу від традиційних напрямів осягнення сучасної ролі суспільно-політичної реальності через посередництво монолінійного, формаційного підходу до історичного розвитку соціуму. Характер і методологія історичного пізнання визначаються змістом відповідних дослідних завдань, а різні подачі історичних подій не виключають, а доповнюють одна одну залежно від конкретних завдань, об'єктів і джерел [10].

Сучасне суспільство також якісно відрізняється від спільноти, як спільнота від общини. У сучасному суспільстві добування й переробка природних ресурсів змінюється добуванням і переробленням інформації та

розвитком сфери послуг. Матеріальне виробництво перетворюється на виробництво послуг, серед яких на перше місце виходять інформаційні технології, які захоплюють практично всі найважливіші сфери суспільного життя: промислову, політичну, воєнну, культурну.

Зміна технологічного базису позначилася на організації всієї системи соціальних зв'язків, у результаті чого змінилася структура зайнятості, співвідношення професійно-кваліфікаційних груп. У сучасному суспільстві взаємодія людей визначається їх соціальними статусами, а статуси визначаються не індивідуальними характеристиками людей, тих чи інших основних груп, а загальнозначущими факторами: освітою, досвідом, талантом.

Серед теорій сучасного глобального суспільства варто виділити:

1) теорія глобального суспільства І. Валлернстайна.

Теоретики глобалізації пов'язують соціальний розвиток країн-лідерів з їх експансією (економічною, політичною, культурною). З 1750 до 1950 р. відбувався процес становлення єдиної світової капіталістичної системи, поляризації світу. Ядро глобального суспільства (світові лідери виробництва) закріплюють пріоритети за рахунок застосування етнорасових форм організації праці – експлуатації колоній та національних окраїн. До середини ХХ ст. визначилися лідери світового процесу, і процес розвитку світу стабілізувався. Людська цивілізація в цілому розвивалася в рамках двох систем: існують сильні центри, а останній світ (економічно залежні країни) – економічно прив'язаний до центру. Екстенсивний шлях розвитку світової системи завершився. Глобальне суспільство є поляризованим, оскільки національний розвиток у такій системі досягається тільки за рахунок інших суспільств, тобто за рахунок інших націй. Монополія центру може бути порушена у випадках: 1) об'єднання менш розвинутих країн на регіональному рівні – створення суперпериферії, яка віддає ресурси на будівництво локального ядра; 2) радикального вдосконалення технологічної бази виробництва “периферійного” суспільства [11];

2) концепція комунікативного суспільства Н. Лумана.

Проходячи у своїй еволюції етапи сегментації, стратифікації й функціональної диференціації, суспільство, зрештою, переживає стан автономізації всіх своїх найважливіших систем. Господарство, право, політика, наука, релігія починають відтворюватися за своїми власними законами, що робить розвиток суспільної системи неузгодженим і дисгармонічним. Усі соціальні сфери (спеціалізовані системи відносин) суспільства говорять різними мовами, чи, іншими словами, використовують різні “символічно узагальнені засоби комунікації”, тому їх семантичні світи “непрозорі” один для одного, а цінності однієї підсистеми індиферентні для іншої. Такий “розпорошений” світ не може регулюватися загальним культурними нормами:

1) спеціалізація й диференціація суспільства привели до розподілу основних сфер, всі вони використовують різні цінності, що порушує комунікацію в суспільстві;

- 2) автономізація різних сфер суспільного життя;
- 3) криза ідентифікації, самовіднесення людей до певних соціальних спільнот;
- 4) зростання космополітизму;
- 5) порушення соціальних зв'язків між людьми;
- 6) зростання індивідуалізму.

У процесі соціальної еволюції суспільства відбуваються такі зміни, як тиск соціальних систем і віддалення їх від безпосереднього міжособистісного спілкування. Якщо на більш ранніх ступенях свого розвитку суспільство являло собою більш цілісну систему й могло ідентифікувати (самоінтерпретувати) себе як державу, то тепер воно перетворилося на “чисту можливість комунікації”, повселюдної соціальної взаємодії, світову спільноту. А до чого може привести ця тенденція? Звичайно, до зростання “космополітизму” й розмивання соціальної ідентичності. Багато людей доходять висновку: “Батьківщина там, де мені добре”. І це не простий егоїстичний вибір – суспільство саме перестає стукатися в душу до простої людини, світ переживає “кризу ідентифікації”, моніторинги свідчать, що в різних регіонах світу за останні 10 років у 2–3 рази стало більше людей, які взагалі не замислюються про свою соціальну належність (приналежність до певної сім'ї, товариського середовища, поселенської, статусної, професійної групи, етносу, нації). У цьому розумінні світ сучасного соціуму “руйнується” не тільки на мікрорівні, а й на рівні мікрозв'язків і відносин групової належності. Учений-футуролог Дж. Нейсбіт назвав заключне десятиліття ХХ ст. “тріумфом індивідуального” [12].

Соціокультурні виміри сучасного соціуму розгортаються в добу глобалізації, яка накладає відбиток на всі процеси, що тотальним чином поглинають особу, її спілкування, ціннісні орієнтири, світоглядні установки, сутнісні сили людини. В умовах глобалізації посилюються міграційні та імміграційні процеси, діяльність міждержавних інтеграційних організацій і об'єднань, мобільність кадрів, що сприяють діалогу культур, цивілізацій, народів. Глобалізаційні соціокультурні процеси впливають на формування соціокультурного організму країни, які змінили політичні пріоритети, економічні відносини, соціальну структуру суспільства. Масштабність і стрімкість трансформацій сучасного соціуму призвели до відчуження соціальної діяльності людини від її термінальних моральних цінностей, оскільки морально людина повільніше адаптується до плинних умов існування, ніж фізично. Ускладнили ситуацію масштабні міграції, що прискорили маргіналізацію населення й поляризацію суспільства як у майновому, так і в соціокультурному стані. Проте проблема не тільки в різкому зростанні соціальної диференціації, нестабільності особистісних перспектив і безпрецедентному пресингу ціннісних моделей, що обвалилися на українців. Очевидною є масштабність культурно-ціннісного конфлікту, неузгодженості поведінських патернів різних соціальних верств населення. Умовою виживання в нестійкому соціальному середовищі став пошук успішних моделей соціально-

економічної поведінки, адаптованої до нової реальності. У рамках сьогоденної реальності минулі ідеологічні схеми втрачають актуальність, а ліберальні цінності приживаються важко. Тому перспективи нашої країни, збереження її ідентичності й цілісності, адекватне сприйняття соціальних змін населенням в цілому – усе це належить до життєво важливих тем для наукового дискурсу. В умовах глобалізації виявляється здатність соціокультурних систем змінювати форми свого втілення (цивілізаційні модальності) за умови збереження основного вектора системного алгоритму, що відображає базові ціннісні та організаційні характеристики системи, тип її взаємодії із середовищем і внутрішнього структурування. Переформатування (розмивання) ціннісних та організаційних характеристик, історично детермінованих основним алгоритмом життєдіяльності системи й закріплених у національному менталітеті, виражених у культурі, призводить до тотального знищення системи. Мультиетнічна та мультикультурна середня верства, що формується в сучасному соціумі, сприяє динамічній стабільності соціально-політичних та соціокультурних процесів і водночас розмивання культурних цінностей. Саме культурний консерватизм етнічності може стати нішою, у яку людина може поглинути, щоб не загубитися в цьому соціумі, відтворити в етноідентичності свою психологічну опору [13].

У цілому слід зробити **висновок**, що соціокультурні зміни, які відбуваються в добу глобалізації, впливають на всі процеси в суспільстві та свідчать про значну динаміку всіх процесів: економічних, політичних, соціальних, культурно-світоглядних, інформаційних. Ю. Габермас неодноразово висловлював думку про те, що розвиток культури сучасного суспільства привів до зміни функціональних характеристик ідентичності. Нові стилі мислення розкодували світ, але не дали ліків від фатальності й випадковості людського буття, оскільки ідентичність особи стала множинною, ситуативною, нестійкою. Зростання сили потоку інформаційного обміну зумовило появу нового типу культури – мережевої культури, що приводить до формування віртуальних спільнот людей, не обмежених просторовими рамками, країнами та континентами. Людина інформаційної культури – це космополіт, у будь-який момент здатний виявити свою індивідуальність, що характеризується особливою динамічністю, багатоманітністю, рухливістю, особливим ставленням до цінностей, смислу, традицій епохи постмодерну та глобалізації [14].

Список використаної літератури

1. Бек У. Что такое глобализация? Ошибка глобализма – ответы на глобализацию / У. Бек ; пер. с нем. А. Григорьева, В. Сидельника ; общ. ред. и послесл. А. Филиппова. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования : пер. с англ. / Даниэл Белл. – 2-ое изд., испр. и доп. – М. : Academia, 2004. – 788 с.
3. Бех В.П. Генезис соціального організму країни : монографія / В.П. Бех. – 2-ге вид., доп. – Запоріжжя : Просвіта, 2000. – 288 с.
4. Бех В.П. Генезис соціального організму навчального закладу : монографія / В.П. Бех, Л.М. Семененко. – К. : Вид-то НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – 330 с.

5. Бех В.П. Саморегуляція соціального організму навчального закладу : монографія / В.П. Бех, Л.М. Семененко. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – 330 с.
6. Воронкова В.Г. Деконструкція гуманізму в умовах постмодерністської глобалізації / В.Г. Воронкова // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : збірник наукових праць. – Запоріжжя : Вид-во ЗДІА, 2010. – Вип. 40. – С. 14–35.
7. Добронравова И.С. Синергетика: становление нелинейного мышления / И.С. Добронравова. – К. : Либідь, 1990. – 152 с.
8. Капица С.П. Синергетика и прогнозы будущего / С.П. Капица, С.П. Курдюмов, Г.Г. Малинецкий. – 3-е изд. – М. : Эдиториал УРСС, 2003. – 290 с.
9. Кастельс М. Пути к информационному обществу: структура занятости в семи главных индустриальных странах, 1920–1990 гг. / М. Кастельс, Ю. Аояма // Международный обзор труда. – М., 1995. – Т. 133. – № 1/3. – С. 52–79.
10. Луман Н. Дифференциация / Н. Луман ; пер. с нем. Б. Скуратов. – М. : Логос, 2006. – 320 с.
11. Луман Н. Общество как социальная система / Н. Луман ; пер. с нем. А. Антоновский. – М. : Логос, 2004. – 232 с.
12. Луман Н. Социальные системы. Очерк общей теории / Н. Луман. – СПб. : Наука, 2007. – 643 с.
13. Предборська І.М. Теорія соціальної зміни: соціально-філософський аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філос. наук : спец. 09.00.03 “Соціальна філософія та філософія історії” / І.М. Предборська. – К., 1993. – 23 с.
14. Пригожин И.Р. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой / Илья Пригожин, Изабель Стингерс ; общ. ред. и послесл. В.И. Аршинова, Ю.Л. Климонтовича, Ю.В. Сачкова. – 5-е изд. – М. : КомКнига, 2005. – 422 с.
15. Синергетическая парадигма. Синергетика инновационной сложности. – М. : Прогресс-Традиция, 2011. – 496 с.

Стаття надійшла до редакції 10 серпня 2012 р.

Мельник В.В. Глобализация как движущая сила исторического развития современного социума

В статье дается анализ развития процессов глобальной информационно-коммуникационной системы, которая кардинально изменила условия для культурного обмена и взаимодействия, образования, бизнеса, межличностного общения, все более успешно стирая пространственные, временные, социальные, языковые и другие барьеры, формируя единое информационное пространство. Отмечается, что усложнение и диверсификация влияния глобализационных процессов привели к развитию исследований глобализации и ее влияния на развитие современного социума. Делается вывод, что глобализация представляет собою движущую силу исторического развития современного социума.

Ключевые слова: *глобализация, информатизация, негативные факторы, положительные факторы, глобальная информационно-коммуникационная система, единое информационное пространство, культура, культурная глобализация, современный глобальный социум.*

Melnik V. Globalization as a driving force of historical development of modern society

The article analyzes the development of processes of global information and communication system, which dramatically changed the conditions for cultural exchange and interaction, education, business, interpersonal communication, more and more successfully blurring the spatial, temporal, social, linguistic and other barriers, creating a single information space; notes that the increasing complexity and diversification of the impact of globalization has led to the development of studies of globalization and its impact on the development of modern society, it is concluded that globalization represents a driving force of historical development of modern society.

Key words: *globalization, information technology, negative factors, positive factors, the global information and communication system, common information space, culture, cultural globalization, the modern global society*